

suse ja ravi ratsionaalsusele. Inglise palumise juures valitsev hämar valgus, meeldiv lõhn, muusika ja vaikne õhkkond perekonnas ning kerge dieet on haigele lapsele ja tema närvisüsteemile kasulik. Teadaolevalt on haige lapse närvisüsteem labiilne ning rahu ja sõbralik ümbruskond avaldavad sellele piisavalt mõju.

Kahtlemata pole empiirilised tähelepanekud haiguste etioloogia määramiseks ning ka raviks küllaldased. Moodsas meditsiinis on nende haiguste profülaktika küll kõrgel tasemel, ent nende ravimisel piirduakse sümptomite arstimisega.

Eespoolöeldu näib kinnitavat, et kuna rahva empiirilised tähelepanekud ei võimalda tabada haiguse tegelikku olemust ja algupära, kaob nende puhul reaalsusetaju ning haigust tunnetatakse kui üleloomulikku nähtust. Seega on reaalselt eksisteerivad haigused aluseks irreaalsete ja irratsionaalsete teadmiste kujunemisele. Seetõttu on rahvameditsiinis reaalsed ja irreaalsed, ratsionaalsed ja irratsionaalsed kujutlused põimunud tervikuks, mille piiritlemine on vahel väga keeruline.

Tõlkis Mare Kõiva

Kirjandus:

1. Nižaradze, B. Ajaloolis-etnograafilised artiklid. I. Tbilisi, 1962, lk 147-148. (gruusia keeles).
2. Sahhokia, R. Artikleid etnograafiast. Tbilisi, 1956, lk 24-27 (gruusia keeles).
3. Op cit.
4. Bardavelidze, V. Drevneišije religioznõje verovanija i obrjadnoje grafitšeskoje iskusstvo gruzinskih plemjon. Tbilisi, 1957, s 93.
5. Bardavelidze, V. Gruusia vanimate uskumuste ajaloo (jumalus Barbar-barbar). Tbilisi, 1941, lk 120 (gruusia keeles).
6. Vt Pühakute elulood. Tiflisi, 1859, s 305-307 (gruusia keeles).
7. P.C, 96 col 782-814. Tarhoat (Belgium), 1976.
8. Istoritšeskaja zametka o Varvarinskoi tserkvi. Kavkaz, 1857, nr 243.

TERNESPIIMA SÖÖMINE - BAŠKIIRIA UDMURTIDE OMAPÄRANE TAVAND

Tatjana Minnijahmetova. Udmurtia, Iževsk

Etniliste ühenduste tüpoloogiaga seotud probleemid on etnoloogias tänini olulised. Tuleb rõhutada väikeste etniliste rühmade olemuse uurimisega seo-

tud küsimusi, mis on viimasel ajal teadlaste tähelepanu köitnud eriti seoses Venemaal elavnenud rahvuslike liikumistega.¹ Äkki avastati, et väikesi etnilisi rühmi ja keelegrupe ning suurte etnoste hajaliasuvaid osi pole uuritud piisavalt. On hästi teada, et rahvusrühmad, kes sotsiaalmajanduslikel, poliitilistel jm. põhjustel asuvad elama teise etnogeograafilisse keskkonda, säilitavad seal oma etnosele iseloomulikud jooned. Ühes sellega kogeb etniline grupp uutes tingimustes loomulikult ka võõra kultuuri, võõraste traditsioonide ja võõra keele mõju ning peab tõenäoliselt kohanema uute looduslike tingimustega. See mõjutab ühel või teisel moel ka antud rühma kultuuri, pannes seda laenama paljusid võõra kultuuri elemente. Muutused ei toimu seda kultuuri kaootiliselt või pimesi jäljendades, vaid seda tõlgendades, mille tulemusel sünnivad uued majandustegevuse vormid, traditsioonid ja keele iseärasused. Nii muutub selline rahvusrühm aja jooksul omapäraseks ühenduseks, mis ühelt poolt on kohanenud uute oludega, teiselt poolt aga on säilitanud piisavalt tugeva enesealalhoiuinstinkti, mis eelkõige väljendub eneseteadvuses, etnonüümide püsimises ning kõigi peamiste kultuurikomponentide edastamises järeltulijatele.

Käesoleva artikli eesmärgiks on Baškiiria udmurtide etnilise rühma näitel analüüsida mõnesid traditsioonilise kombestiku iseärasusi. Baškiiria udmurdid on üks sealsetest väikestest etnilistest gruppidest,² kes viimasel ajal erinevate alade uurijatele - etnograafidele, keeleteadlastele, folkloristidele, kunstiteadlastele jt suurt huvi on pakkunud. Udmurdid ilmusid Baškiiriasse juba XVI sajandil³ ja nende ümberasumine sinna kestis kuni XIX sajandi lõpuni.⁴ Udmurdid ise on ümberasumise põhjusena nimetanud sunniviisilist ristiusustamist, mida Venemaa alustas nende endisel kodumaal pärast Kaasani khaaniriigi vallutamist 1552. aastal.⁵ Nii liikusid Kaasani ja Vjatka kubermangus elanud udmurdid tänapäeva Baškiiria territooriumile (selle põhjaossa).⁶ Uues kohas olid nende naabriteks peamiselt türgi-tatari rahvad (baškiirid ja tatarlased), kuid seal elas ka marisid ja venelasi. Võõras keskkond mõjutas nii vaimset kui ka materiaalselt kultuuri. Eelkõige väljendub see keeles, milles tänapäeval on palju türgi-tatari elemente, ent mõjusid on ka rahvaluules ja muusikas. Türgi-tatari mõju on märgatav ka taluhoonete paigutuses ja mõnes elamuehituse iseärasuses, rahvarõivastes,⁷ rahvapärases toidus. Samal ajal on säilinud mitmed udmurtidele omased arhailised tunnused. Pidades ennast tõelisteks udmurtideks,⁸ teavad nad täpselt, millisesse sugukonda (sugukondlikku *voršudi*gruppi) nad kuuluvad. Paganausulistena peavad nad tänapäevani kinni vanast perekonna- ja kalendrikombestikust, keeles on säilinud hulgaliselt arhailisi sõnu ja väljendeid.

Ternespiima söömise rituaal *tšöžõ sijn* on kõige terviklikumal kujul säilinud Baškiiria udmurtidel. See toimub igas peres pärast lehma poegimist. Lehm on majapidamises väga tähtis, sellepärast suhtub kogu pere temasse erilise austusega. Ettevalmistused rituaaliks algavad vasika sündides. Isegi kui talus

on soe laut, viiakse vasikas alati mõneks tunniks tuppä. Vasikat kantakse päripäeva ümber ahju ja tõstetakse kätel üles. Arvatakse, et mida kõrgemale vasikas tõstetakse, seda suuremaks ta kasvab. Et kasvaks terve loom, suitsutatakse teda. Kurja silma vastu seotakse vasikale kaela värviliste riideribade ja metallripatsiga pael.

Esimese 7-11 lüpsi piim kogutakse ühte nõusse ja hoitakse jahedas. Umbes kümne päeva pärast hakatakse sellest toite valmistama. Kõigepealt tehakse roogasid külaliste kostitamiseks. Peamine toit on *tšöžõ*. Selleks lisatakse ternespiimale klopidud muna ja soola ja keedetakse seda nõrgal tulel. Samadest komponentidest koosneb ka *zõret*, kuid erinevalt eelmisest roast segatakse seda keetmise ajal ja saadakse paksu kastme sarnane toit, mida süüakse külmalt pannkoogile määratuna. Kolmas toit on *jõlpõd* - hapupiim. Keedetud piimale lisatakse hapendaja ning lastakse siis päev otsa seista. Hapupiima pakutakse rõõsa koorega. Kindlasti peavad rituaalsete toitude hulka kuuluma ka hapendatud taigast pannkoogid *taban'*. Valmistatakse muidki toite. Laud püütakse katta võimalikult mitmekesiselt, kuid peamine tähelepanu on ikkagi pööratud ternespiimast roogadele *tšöžõ*, *zõret*, *jõlpõd*, *taban'*. Lauakatmise ajal visatakse ternespiimakaussi tükike puusütt, millel arvatakse olevat maagiline võime kaitsta kurja eest. Heaolu tagamiseks veetakse noaga ring ümber söögilaua.

Pärast ettevalmistuste lõpetamist kutsutakse külalised järgmise päeva hommikuks rituaalsele söömaajale. Kui ternespiima on palju ning küla pole eriti suur, kutsutakse peole kõik külaelanikud. Enne külaliste saabumist köetakse ahju, et küpsetada pannkooke. Ahju ees seistes loeb perenaine *Inmarile* palve (*kuris'kon*), milles palub tervist ja viljakust lehmale ja karjale üldse ning inimestele jõukat elu. Kui külalised saabuvad, palutakse neid lauda ja pärast seda, kui perenaine on kõiki toite esimesena maitanud (ja neid sel kombel pühitsenud), algab kostitamine. Sealjuures jälgitakse, kes külalistest maitseb ternespiima esimesena. Kui seda teeb mees või poiss, arvatakse, et järgmisel aastal sünnib pullvasikas, kui aga naine või tüdruk, siis lehmvasikas. Iga külaline püüab maitsta kõiki laual olevaid roogi. Arvatakse, et rituaalsete toitude maagilised omadused kanduvad üle sööjatele. Pärast söömist ja teejoomist soovivad külalised pererahvale ja nende lehmale kõike head. Kuid enne külaliste lahkumist toimub veel üks tseremoonia - pererahvas püüab igale külalisele puulusikaga otsaette koputada, öeldes sealjuures: "*Oš l'ekaz, mes l'ekaz*" (pull puskis, lehm puskis). See toiming, mille peale keegi solvuda ei tohi ja mis peab külalised kurjadest kavatsustest vabastama, viiakse läbi sel eesmärgil, et keegi ei muutuks rikkaliku pidusöögi tõttu kadedaks ega kahjustaks pererahvast kurja silmaga.

Nii ei lakka külaliste vool hommikust õhtuni. Tulevad kõik lastest täiskasvanuteni, ent mehed võtavad sellest rituaalist vähem osa. Et külalisi soojade pannkookidega kostitada, köeb ahi terve päeva. Kui vahepeal külalisi polegi, lisatakse ahju ikkagi puid, et tuli kaitseks kurjade jõudude eest. Sel päeval hoolitsetakse rohkem ka lehma eest - teda söödetakse paremini ja rohkem kui muil päevil. Lehmale antakse ka rituaali puhuks küpsetatud leiba. Nähtavasti pole tegemist ainult lihtsa söötmisega, vaid suhtumisega lehmasse kui perekonnaliikmesse. Rituaali maagiline eesmärk on karja viljakuse suurendamine, loomade kaitsmine haiguste ja taudide eest, inimeste toiduga kindlustamine, perekonna heaolu ja kollektiivi ühtekuuluvustunde suurendamine.

Rituaalne piima ja piimasaaduste tarvitamine on levinud ka kõikidel naaber rahvastel (baškiiridel, tatarlastel ja maridel), kuid igal pool isemoodi. Ka emamaa udmurtidel toimub see siinkirjeldatust erinevalt: tseremooniast võtavad osa vaid lähedased sugulased ja naabrid ning pidu toimub õhtul. Kirovi oblasti udmurdid viivad rituaali läbi erilise vaevata - keedavad ternespiima ja söövad seda leivaga. Toitu pakutakse külalistele, ka täiesti võõrastele. Rohkem on ternespiima söömise traditsioon säilinud Tatarimaal elavate udmurtide seas. Keeld enne rituaalset söömaega piimasaadusi tarvitada on tänini jõus kõigil udmurtidel, kuid keelu kaotamiseks sooritatud rituaal pole eri udmurdi gruppidel ühtviisi säilinud. Meile tundub, et kirjeldatud rituaali täpset säilitamist Baškiiria udmurtide poolt võib pidada väikeste etniliste gruppide eksistentsiga seotud seaduspärasuseks. Nähtavasti soodustavad etnilist gruppi ümbritsevad võõrad etnosed selle grupi omakultuuri traditsiooniliste elementide konserveerimist või püsimist. Traditsioonide säilimisastme määravad eelkõige usulised ja keelelised iseärasused. Antud juhul sattusid soome-ugri paganad türgi-tatari musulmanide sekka. Kuid see problemaatika nõuab juba mitmekülgsemat üksikasjalikku analüüsi.

Tõlkis Aado Lintrop

Kirjandus

1. Etnitšeskije i etnografitšeskije gruppõ v SSSR i ih rol v sovremennõh etnokulturnõh protsessah. Ufa, 1989.
2. 1989. a rahvaloenduse andmetel elas Baskiirias 23 700 udmurti. Andmed pärinevad: Sovetskaja Baškiiria. 25.03.1990.
3. Miller, G. Istorija Sibiri. I. Moskva-Leningrad, 1937, s 338.
4. Janguzin, R. Tšislennost i rasselenije udmurtov v Baškiirii v kontse XVII - natšale XX veka. In: XVII Vsesojuznaja finno-ugorskaja konferentsija. Tezisõ dokladov. Iževsk, 1987, s 214.

5. Nasibullin, R. Zakamskije govorõ udmurtskogo jazõka. Dissertatsija na soiskanije utšjonoi stepeni kand. nauk. Moskva, 1977, s 7.
6. Nasibullin, R. O nazvanijah udmurtskih dereven basseinov rek Bui i Bõstrõi Tanõp. In: Onomastika Povolžja. 3. Ufa, 1973, s 308.
7. Lebedeva, S., Atamanov, M. Kostjumnõje kompleksõ udmurtov v svjazi s etnogenezom. In: Problemõ etnogeneza udmurtov. Ustinov, 1987, s 117.
8. Atamanov, M., Vladõkin, V. Pogrebnõi ritual južnõh udmurtov. In: Materialõ srednevekovõh pamjatnikov Udmurtii. Ustinov, 1985, s 132.

ÕNNELIKKU MEREREISI! USKUMUSTEST SEOSSES LAEVAEHITUSEGA

Reet Naber. Eesti, Tallinn

Oskar Loorits on üks neist vähestest, kel on jätkunud huvi ka eestlaste kui mere ja kalapüügiga lähedalt seotud rahva selleteemalise rahvapärimusega tegelemiseks ning selle publitseerimiseks. Eesti Rahvaluule Arhiivi toimetistes alustatud (kuid lõpetamata) sarja “Endis-Eesti elu-olu” I köide (1939) sisaldab lugemispalu kaluri ja meremehe elust.¹ Eelpoolmainitu oli mõeldud tähistama Jakob Hurda 100. sünnipäeva. O. Looritsa 90. sünniaastal on ehk viimane aeg meelde tuletada, et meresõidutradsioon on samasuguse enesestmõistetavusega kuulunud meie rahva elulukku kui põlluharimine või karjakasvatus. See kajastab elutunnetust ja mõtteviisi, kogemusi ja oskusi, mida rakendati läbi sajandite. Neid tuleb täie õigusega lugeda samuti eesti rahvakultuuri osaks, hoolimata sellest, et vägagi palju on võõrsilt laenatud, kuid koduseks mugandatut ja omaseks saanut.

Aastatuhandeid erinevate kultuuride ühendajaks-mõjutajaks olnud meresõit on oma olemuselt mitmekesisem ja kontaktialtim olnud kui mõnigi muu tegevusala. Meresõidualast terminoloogiat jälgides võib leida hulgaliselt kõrvalmõjusid, mis on enamasti tulnud lääne poolt, germaani kultuuripiirkonnast. Sama võib öelda ka mitmete uskumuste kohta.

Järgnevalt peatuksin nende uskumuste juures, mis seonduvad meresõidu algusega, selle hädavajaliku eeldusega - nimelt laevaehitusega. Kohalik suuremate puulaevade ehitamise tava ei ole küll eriti pikaajaline, vaid paarsada aastat, kuid paate on randades ikka ehitatud ja paljud kombes on sarnased. Eks ole paadiehituse pinnalt esile kerkinud ka laevaehitajate kohalikud tuntud pered.

Laev, ka paat, on nii meremehele kui ka üldse randlasele tähtsaim. “Saarlane laevata on nagu saunaline vihata” oli rannameeste arvamine.² Laev ei ole pelgalt töövahend või kapitali paigutamise ja rahateenimise koht. Laev oli